

**»ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК« — izd. Instituta za makedonski
jezik »Krste Misirkov«, Skopje, 1978.
(Posebna izdanja, knj. 11, str. 95)**

U okviru svoga plodnoga i korisnoga rada za makedonistiku, kao i za slavistiku uopće, Institut za makedonski jezik »Krste Misirkov« u Skoplju nedavno je izdao veoma informativnu knjižicu koja će dobro poslužiti ne samo onima koji se profesionalno bave jezičkim pitanjima nego i širem krugu čitalaca koji žele da se stručno obavijeste o prirodi, mjestu i istoriji makedonskoga jezika, kao i o svemu onom što je vezano za taj jezik i njegove nosioce. Međutim, uporedo s informativnošću sadržaja knjige »За македонскиот јазик«, ona ima i naučno-apologetski karakter te je smišljen, argumentima snabdjeven i u svojoj svojoj cjelini uravnotežen odgovor na danas anahronična, u biti svojoj isforsirana, nastojanja da se jedan jezik, koji ima svoj književni oblik i tradiciju, obezvrijedi i zaniječe. To je istaknuto u uvodnom poglavlju u kojem se ukazuje na članak *Jedinstvo bugarskoga jezika u prošlosti i danas* objavljenog u časopisu Български език XXVIII, 1978, knj. 1, str. 3—43. (Cio je broj toga časopisa posvećen 100-godišnjici oslobođenja Bugarske.) Polemika s bugarskim lingvistima za koje *makedonski jezik* još uvijek predstavlja samo *jedan od dijalekata* bugarskoga jezika, kao i kratak pregled cijeloga ovoga pitanja, koje se už sfere naučno-lingvističkih promatranja prenosi u domenu političkih ambicija i aspiracija zbog svih onih implikacija koje prate konzervativna shvaćanja, dati su u uvodnom dijelu pod naslovom »*Za makedonski jezik*« (str. 5—18). Zatim slijede prilozi koji se sastoje od tri dijela:

I dio, za čitaoca od posebne vrijednosti, nosi naslov IZJAŠNJEVANJE. U njemu su navedeni citati iz djela niza autora (političara, javnih radnika, publicista, naučnika, enciklopedijski članci i dr.) kao što su: J. Hadži-Konstantinov Džinot, Petko Račev Slavejkov, Đorđi Pulevski, dr Klime Džambazovski, Stojan Novaković, Temko Popov, Petar Draganov, Karl Hron, Krste Petkov Misirkov, Aleksandar Teodorov Balan, Andra Gavrilović, Rudolf A. Rajs, Anri Barbis, Antoan Meje, Orde Ivanovski, Andre Vajan, Mječislav Malecki, Kočo Racin, Trajčo Kostov, Todor Pavlov, Georgi Canev, Stojko Stojkov, Ivan Lekov, Georgi Dimitrov; tu su i članci iz: *Velike sovjetske enciklopedije*, odlomak iz *Deklaracije Oblasnoga komiteta VMRO (ujedinjena) pod bugarskom vlašću*, priloga s IV kongresa Makedonskoga narodnoga saveza u Americi (Detroit, Mich., 1934), petrogradskoga »*Makedonskoga glasa*« (Македонский голос) od 27. juna 1913, iz Memoranduma Tajnoga makedonskoga komiteta diplomatskim predstavnicima velikih sila u Cari-

gradu (1887. godine). Golem broj priloga iz pera ljudi koji su pripadali različitim nacijama, pa i bugarskoj, upućenih u lingvističku problematiku a isto tako u pitanja kulturne istorije balkanskih naroda i dobri poznavaooci njihove političke težnje, svojom objektivnošću i naučnom težinom uvjeravaju čitaoca u neosnovanost uzaludnih pokušaja da se sakrije istina. Zbog ograničenosti prostora za prikaz ove knjige navodimo samo neke od citata. Tako Anri Barbis, istaknuti francuski napredni književnik, u dva maha protestuje protiv nametnutoga stanja u kojem su živjeli Makedonci prije drugoga svjetskoga rata: »Riječ je zaista o jednom narodu. Narodu koji ima svoj originalan etnički karakter, svoje tradicije, svoje ciljeve, svoju jedinstvenu i specifičnu ličnost.

Taj se narod na samom tlu na kojem se razvio i živio, otkako ga je istorija ondje posadila, za koje je vezan svojim korijenjem i svojom kulturom, tretira kao zbir robova i zlosretnika«. (*La question macedonienne est-elle si complexe que cela?*) »Fédération balcanique«, № 51, 1. IX 1926, p. 867) ili: »Makedonci, koji imaju svoj poseban jezik i neospornu etničku originalnost, nemaju pravo da se nazovu Makedoncima« (Un peuple asservi, »Monde«, № 108, 28. VI 1930, p. 2). Poznati francuski lingvist Antoan Meje kaže pak: »Makedonski govori dio su južnoslovenske grupe; oni koji na njima govore, zbog okolnosti (istaknuo M. I. M.), mogu da za književni jezik uzmu srpski ili bugarski... U biti ovi govori zapravo ne pripadaju ni jednoj ni drugoj grupi što se o njih otimaju (spore)...« (A. Meillet, *Les langues dans l'Europe nouvelle* Paris, 1928, p. 132—133).

U lingvističkom pogledu tvrdnju A. Mejea potkrepljuje i ono što čitamo u VSE o makedonskom jeziku još 1938. Između ostaloga: »Bez obzira na znatnu dijalekatsku raznolikost, makedonski govori predstavljaju jedinstvo i znatno se razlikuju od narodnih govora u Trakiji, Rodopima, Miziji i na Staroj planini... Teški istorijski uslovi u kojima su se nalazili Makedonci ostavili su svoj pečat na njihovu kulturu. Nakon Prvog imperijalističkoga rata (1914—1918) golem dio Makedonije prisajedinjen je bio Jugoslaviji. Nacionalno ugnjetavanje srpske buržoazije na vlasti izvanredno je teško. Srpska lingvistička nauka u osobi Beličevoj poriče svako pravo na nacionalno samoopredjeljenje makedonskih Slovena tvrdeći da su makedonski Sloveni tobože Srbi. S druge strane, bugarska lingvistička nauka koja je u službi ideja bugarskog imperijalizma ne priznaje Makedoncima prava na samostalan nacionalni razvitak. Južna Makedonija koja pripada Grčkoj trpi isto takvo snažno nacionalno ugnjetavanje« (Большая Советская Энциклопедия, том 37, Москва, 1938, стр. 743—744).

Među autorima koje citira knjiga vrijedna su i zapažanja bugarskih lingvista-slavista kakav je bio A. Todorov Balan, koji objašnjava istorijske uzroke zakasnjeloga nacionalnoga buđenja ne samo kod Makedonaca nego i kod Bugara te svoje poglede usklađuje s onim što je prije njega govorio Krste Misirkov. Tu je i mišljenje pok. Ivana Lekova, koji se 1958. radovao činjenici što će se njegovi studenti, i ne samo njegovi, upoznati s uzorima savremenih književnih slovenskih jezika među koje ističe i makedonski jezik: »... Treba istaknuti da ovaj pri-

ručnik iznosi prvi put pred bugarsku javnost tekstove na bjeloruskom, slovačkom, slovenačkom, makedonskom, gornjo i donjolужиčkom jeziku...» (Ив. Лексов (редактор), *Славянски текстове с пояснителни бележки и речници*, София 1958, стр. 3—4).

Kao što rekosmo, ne možemo ovdje navesti sve što je citirano; valjalo bi knjigu prevesti na srpskohrvatski jezik da se i naši čitaoci (širi krug naše javnosti) s njom upoznaju potanje. Ipak ćemo pokloniti još nekoliko redaka riječima velikoga sina bugarskoga naroda, Georgi Dimitrova, koji ovako objašnjava pojam šovinizma:

»ШОВИНИЗЪМ, -змѣт, -зма, мн. нема, м. (fr.). Реакционарна буржоаска идеологија и политика што propovijeda prevlast jedne nacije nad drugom raspaljuje nacionalno neprijateljstvo i mržnju među narodima — nacionalizam. Jedan od najvažnijih korijena za sve nacionalne nesreće i katastrofe... leži u velikobugarskom šovinizmu, u velikobugarskoj ideologiji i politici hegemonije na Balkanu i vladavine nad susjednim narodima«. (Bugarska akademija nauka. Institut za bugarski jezik. *Речник на съвременния български книжовен език*. София 1959. Том трети, Р-Я, стр. 655). To je i završni citat ovoga (I) dijela.

U II dijelu nalaze se tekstovi iz NOB-a (1941—1945): Manifest Glavnoga štaba NOV-a i partizanskih odreda Makedonije narodima koji žive u Makedoniji u kojem se izlaže karakter i ciljevi NOB-a, izdat u oktobru 1941 (odlomak); Odluka donesena na Prvom zasjedanju ASNOM-a o proglašenju ASNOM-a za vrhovno, zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo i najviši organ državne vlasti demokratske Makedonije; Odluka sa Prvoga zasjedanja ASNOM-a o uvođenju makedonskoga jezika kao službenog u makedonskoj državi (donesena u manastiru »Prohor Pčinjski« 2. avgusta 1944. godine). Ovi se tekstovi nalaze na str. 43—49.

III dio sadrži tri veoma instruktivna članka-studije o makedonskom jeziku, od kojih jedan (prvi) pripada peru K. P. Misirkova a objavljen je u knjizi *За македонските работи* (u Sofiji 1903. godine). Članak nosi naslov »Nekoliko riječi o makedonskom književnom jeziku« i u njemu se tretiraju pitanja opstanka makedonskoga naroda koji je u ono vrijeme bio lišen i svoje političke slobode i pritisnut nevoljama kulturne agresije. »Opasnost koja ugrožava naš narod — piše Misirkov — i njegove interese stranom propagandom koja se služi svima dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima da bi se uklonio iz Makedonije naš jezik a s njim i naši duhovni interesi pa da se na njegovu mjesto nasade njihovi jezici s njihovim interesima ne obavezuje nas samo već nam daje pravo da i mi upotrijebimo sva dozvoljena i nedozvoljena sredstva da bismo sačuvali naš narodni jezik, i s njim naše narodne interese. Pri tome mi ne tražimo tuđe, nego branimo svoje.« Na kraju Misirkov ističe težnju da se Makedonija postavi ravnopravno prema Srbiji i Bugarskoj i da se u jednakoj mjeri distancira od jedne i druge; drugi je njegov zahtjev da se Makedonija ujedini na jezičkoj osnovi poslije čega će biti moguće tek ostvariti konačnu kodifikaciju književnoga makedonskoga jezika i njegova pravopisa (što se zapravo i dogodilo u socijalističkoj, novoj Makedoniji), tada će biti omogućeno i stvaranje rječnika književnoga makedonskoga jezika.

Rad I. Mazova bavi se pitanjem razvitka makedonskoga književnoga jezika za vrijeme NOB-a (str. 60—75). Na primjerima iz štampe (novine, leci) onoga vremena, kao i iz borbenih izvještaja pojedinih komandanata pokazano je postepeno usklađivanje dijalekatskih razlika u jedinstven književni jezik koji je tek trebalo konačno normirati. Primjeri koje je autor naveo uvjerljivo pokazuju kako je zajednička borba za oslobođenje od fašističkoga (kao i ona od osmanlijskoga) jarma okupljala pripadnike različitih makedonskih dijalekata i govora te pomagala izgrađivanju zajedničkoga standardnoga izražavanja, što sa svoje strane potvrđuje pravilnost principa koje je 1903. istaknuo K. P. Misirkov.

Za makedonistiku, kao i za cijelu jugoslavistiku posebno je vrijedan i zanimljiv rad akademika Blaža Koneskoga »*Makedonski jezik u razvitku slovenskih književnih jezika*«, ali je njegovo značenje u slavističkoj nauci, slobodno se može reći, i šire. Prikazujući razvoj svih slovenskih književnih jezika, Koneski se s posebnom pažnjom osvrće na one od njih koji su tek relativno kasno stekli svoje mjesto pod suncem. On i započinje svoj članak riječima: »Za nas, kao za narod koji je stigao da formira svoj književni jezik tek u posljednjim decenijama, veoma će biti zanimljivo da znamo koje su bile osnovne karakteristike razvitka književnih jezika u slovenskom svijetu. Poučno će biti osobito stoga što ćemo u tome razvoju naći analogije s onim što se dešavalo kod nas i što ćemo moći da zabilježimo neke zakonitosti ondje gdje nam se može učiniti da je neka pojava nastala samo u našoj posebnoj situaciji«. Kao zanimljiv primjer književnoga jezika koji je više od stotinu godina bio nepriznat kako u naučnim krugovima tako i od državnih (administrativnih) vlasti Koneski navodi slovački. Cak je i u doba prve čehoslovačke republike službeno mišljenje bilo »da postoji jedan čehoslovački jezik sa dva »izgovora« — češkim i slovačkim. I to je jedna od minulih faza na putu učvršćivanja slovačkoga kao posebnoga jezika slovačke nacije«. Akademik B. Koneski nastavlja: »Paralela koju možemo povući s našim razvitkom pokazuje da nismo u svemu imali složeniju situaciju od Slovaka. Kod nas pismena tradicija nikada nije bila prekinuta. U doba nacionalnoga buđenja mi nismo upotrebljavali jedan tako izgrađen književni jezik s prestižem kao što su Slovaci upotrebljavali češki. Savremeni književni jezici susjednih slovenskih naroda, Srba i Bugara, i sami su se nalazili u procesu formiranja u prošlom stoljeću pa prema tome prvo je trebalo da steknu prestiž i u svojoj sredini. Razumije se da su druge istorijske okolnosti ometale naš razvitak, ali nema za to potrebe da ovdje posebno ističemo kako nam je najvažnije bilo pokazati kako se uvijek stavljaju prepreke jednom novom književnom jeziku, ali da se one uspješno otklanjaju u efikasnoj kulturno-političkoj akciji naroda nosioca toga jezika... Zapravo, priznavanje potpune jezičke samostalnosti samo je jedna komponenta širega problema priznavanja istorijskih prava jedne nove nacije. Taj je problem bio važan u prošlosti, ali je posebno važan u današnjem svijetu kada se na cijele kontinente proširio proces afirmacije novih nacija. S njima se susrećemo, razumljivo, i u nacionalnom diferenciranju slovenskoga svijeta. Problem se

sastoji u tome da ima nacija kojima se istorijska prava ne osporavaju i, s druge strane, ima nacija kojima se ta prava osporavaju ... Možda je, na primjer, nekome neprihvatljivo da se govori o istoriji makedonskoga naroda kad se zna da pojava samoga imena Makedonac sa njegovim današnjim sadržajem ne ide unatrag dalje od 19. vijeka. Ali mi, kada govorimo o istoriji makedonskoga naroda, i ne mislimo dokazivati da to ime kao nacionalna oznaka zalazi ko zna koliko u prošlost. Ono što želimo pokazati to je da je na ovom terenu jedna etnička grupacija, nezavisno od toga kakva je imena u raznim periodima upotrebljavala za sebe, više vjekova vršila konstruktivnu djelatnost u različitim oblastima života te da je ta djelatnost, nipošto slučajno, dovela i do formiranja posebne nacionalne zajednice. Mi govorimo u tom smislu o istoriji makedonskoga naroda, potpuno svjesni uslovnosti naziva kada se taj projicira na prošlost. Ali s takvom uslovnošću upotrebljavaju se u istorijskoj projekciji ne samo imena nacija kojima se osporava istorijsko pravo već i u povelikoj mjeri i imena koja su afirmisana kroz veći istorijski kontinuitet...» (Mi bismo ovdje dodali i u vezi s imenom bugarskoga nacionalnoga imena: nije li i ono *uslovno*, preneseno iz perioda kada je označavalo *državnost* i pripadnost državi zavojevača sedam slovenskih plemena u VII vijeku; isto se može reći i o imenu Rus koje još uvijek u nauci ostaje *sub iudice*).

Kada se postavе krive premise, redovito slijede i krivi zaključci u naučnim istraživanjima koji se prenose na polje političkih nadmudrivanja. Nije nimalo stoga čudno što se u samoj Bugarskoj dugo vremena vodila diskusija oko stvaranja *istorije bugarskoga književnoga jezika* gdje su se ispoljili stavovi (pozitivni) A. Teodorova Balana, I. Lekova, B. Angelova, s jedne strane, i St. Mladenova, V. I. Georgijeva i drugih, s druge strane. Stav takvih slavista, kao što je S. B. Bernštejn (SSSR), prema tezama V. Georgijeva izrečen je također u Zborniku u čast profesora B. A. Larina (Вопросы теории и истории языка, Lenjingrad, 1963, str. 41): »Eto zašto autori« *»Istorije bugarskoga književnoga jezika«* ne treba da postavljaju iskonstruisane probleme »formiranja i razvitka bugarskoga nacionalnoga jezika«, a još 1950 (u Изв. АН СССР, Отд. лит. и языка, 1950, т. IX, вып. 2, стр. 116—117): »Bugarski jezikoslovci ne prave razlike među plemenskim, narodnim i nacionalnim jezicima... Ta okolnost, posebno, dovodi do potpunoga ignorisanja problema nastanka u istoriji bugarskoga nacionalnoga jezika... Završetak formiranja bugarske nacije (kao nacije buržoaske) treba staviti u 70-te godine XIX vijeka. U vezi s formiranjem nacije počeo je period nacionalnooslobodilačkoga pokreta... Svi su ti procesi našli dubok odraz u jeziku, što je dovelo u XIX v. do stvaranja na Balkanu novoga slovenskoga nacionalnog jezika...«

U tački 10. B. Koneski veli: »I kada se jedan nov književni jezik priznaje kao činjenica koju nameće realnost, ostaje još dosta toga da se učini za njegov narod-nosilac kako bi mu se priznalo istorijsko pravo na samostalnost. Prvi je razlog politička angažovanost sila koje ne mogu da se pomire lako sa samostalnim razvitkom datoga naroda. Ta politička angažovanost može da pokrene tada i cio naučni aparat u

zaštitu svojih pozicija, ali je jasno da jedna takva akcija najmanje proizlazi iz naučnih interesa».

Dokle dosežu nezdrave aspiracije ispoljene u pokušajima da se termin *nacije* i *države* poistoveti pa da se na osnovu metodološki isforsiranih zaključaka stvaraju dalje nove, nimalo manje štetne po nauku, tvrdnje s političkim implikacijama, možemo ilustrovati i na primjeru naziva za staroslovenski jezik. On se u Bugarskoj zove *starobugarski*. Poznato je, međutim, da su Ćirilo i Metodije prvo propovijedali u Moravskoj, dakle — među Zapadnim Slovenima, daleko od tadašnje Bugarske države, da je taj isti staroslovenski jezik služio i Hrvatima kao sredstvo književnoga izraza te da postoje različite nacionalne recenzije (izvodi) staroslovenskoga jezika, kao i to da su svi slovenski narodi kojima je staroslovenski služio kao književni *koine* unijeli i leksički i fonetski poneku svoju crtu za zajedničku riznicu (v. o tome, na primjer: A. C. Львов. Очерки по лексике памятников старославянской письменности. Изд. «Наука», Москва 1966). Željeli bismo vidjeti ozbiljnu slavistu koji bi se odvažio pred licem naučne javnosti iznijeti tvrdnju da su, recimo, »Kijevski listići« ne samo staroslovenski nego i starobugarski spomenik pismenosti. Znamo, ipak, koliko je nepotrebnoga i ružnoga rečeno na račun dobrog, u suštini univerzitetskoga, udžbenika T. A. Ivanove, Старославянский язык, — Изд. «Высшая школа», Москва 1977). Na taj su se udžbenik okomili isti oni kojima smeta i postojanje makedonskoga jezika. Akademik B. Koneski povlači izvanrednu paralelu između tih, u biti konzervativnih do srži, snaga upoređujući ih sa zemljoposjednikom kojega je pogodila agrarna reforma pa »iako zemlja koju je dao ljudima koji su je generacijama obrađivali i ko zna koliko puta prekopali svaku njenu grudicu — on ipak dalje čuva tapije u nadi da će u pogodnom času moći dokazati kako on ima pravo na tu zemlju, a ne oni«.

Pokušali smo prikazati ovu knjigu koliko je moguće jednostavnije ne upuštajući se u duboke naučne rasprave iako samo štivo izaziva niz asocijacija isključivo naučne naravi, asocijacija koje nisu vezane samo za formiranje i postojanje danas kao realnosti makedonskoga književnoga jezika. Mišljenja smo da bi bilo veoma prikladno prevesti cijelo izdanje, barem u onom tiražu u kojem je izašlo u originalu. Sa sadržinom knjige treba da se upozna što veći broj građana SFRJ, u prvom redu studenti i nastavnici koji su se opredijelili za studij slavistike u širem i užem aspektu toga pojma. Činjenice kojima je knjiga ispunjena najbolji su argumenti u borbi za istinu — političku, istorijsku i naučnu.

Malik I. Mulić